

doc. dr.
Monika
Govekar
Okoliš
Filozofska
fakulteta

VPLIV IZOBRAŽEVANJA NA PREBUJANJE NACIONALNE IDENTITETE V 19. STOLETJU

*Čitalnice, društva in tabori kot prve oblike
izobraževanja odraslih*

Devetnajsto stoletje je pomembno obdobje v zgodovini slovenskega naroda, saj se je takrat prvič izrazito pojavljala in utrjevala slovenska nacionalna zavest. V tem času je imelo pomembno vlogo tudi neformalno izobraževanje odraslih, ki je bilo usmerjeno v razvoj slovenskega jezika, kulture, nacionalne zavesti¹ in nacionalne identitete.² Različne oblike predvsem neformalnega izobraževanja odraslih pa so oblikovale pomembne nacionalne in politične poglede na življenje, kulturo, gospodarstvo in šolstvo na Slovenskem v omenjenem času.

POLOŽAJ SLOVENCEV V AVSTRIJI IN NJIHOVE "MEJE"

Posamezni narodi, kot družbene skupine, so se začeli oblikovati v okviru avstrijske monarhije, ki je bila mnogonacionalna država. Šele ko so se posamezni narodi začeli zavestno odločati o svoji nerazdružljivosti, posebnih skupnih interesov in enakosti na podlagi skupnih zgodovinskih, kulturnih, jezikovnih, političnih pogojev, lahko govorimo o nacionalni identiteti. Ta je postala še prepričljivejša, ko se je določil narod, družbena skupina, zavestno odločila zahtevati svoje pravice do politične samoodločbe in da hoče

postati narod v smislu političnega naroda. To pomeni, da bi bila narod, ki bi imel svojo lastno državo, v kateri bi bile institucije nosilke skupne kulture, politike, gospodarstva, jezika itd. (Giddens, A., 1991, str. 370). Slovenci smo imeli v 19. stoletju različne "meje", ki so nam onemogočale enotno življenje. Predvsem so bile te "meje" medsebojno prepletene, druga drugo so pogojevale, teoretično pa jih vendarle lahko posamično obravnavamo. Posebej izstopajo geografske, socialne in kulturne meje, ki so neizogibno povezane z jezikovnimi mejami, zlasti s slovenskim jezikom in razvojem slovenske nacionalne identitete.

Geografske meje povezane z jezikovnimi

Tako kot drugod po svetu so se tudi v okviru avstrijske monarhije začeli v začetku 19. stoletja izpostavljeni nacionalni problemi. Avstrijska monarhija je bila mnogonacionalna država, ki je vključevala več narodov (Nemce, Čehe, Poljake, Ukrajince, Slovake, Italijane, Madžare, Slovence, Romune idr.). Položaj Slovencev je v tem razdobju označevalo že samo dejstvo, da naše ozemlje takrat ni tvorilo nobene province v okviru avstrijske monarhije, temveč je bilo

razdeljeno na več administrativnih enot (Kranjsko, Goriško, Štajersko, Koroško, Istro, Trst) (Zwitter, 1990a, str. 5–25). Te so pomenile geografske meje, iz katerih je spoznati raznolikosti in posebnosti posamezne administrativne enote: pokrajine s svojevrstno geografsko lego, s katero je povezan način življenja, določen razvoj gospodarstva, politike, kulture, izobraževanja, nacionalne identitete in jezika. Velik del Slovencev je živel v pokrajinah z neslovensko večino prebivalstva. Ta položaj se ni spremenil do propada habsburške monarhije. Pretežno vse slovenske dežele so med letoma 1815 in 1866 pripadale tistemu delu avstrijske monarhije, ki je bil sestavni del ozemlja Nemške zveze. Nemčija je pomembno vplivala na politiko leta 1848 in na kasnejši razvoj nemškega nacionalizma na našem ozemlju.

Socialne meje povezane z jezikovnimi

Poleg razdrobljenosti slovenskega ozemlja na administrativne enote je potrebno omeniti, da Slovenci v tem obdobju nismo imeli lastnega višjega socialnega sloja. Velika večina slovenskega prebivalstva je bilo kmečko prebivalstvo. Nižji sloj so tvorili tudi tisti prebivalci mest, ki so se uvrščali med nižje plasti meščanov. Višji socialni sloj so na našem ozemlju takrat tvorili: plemstvo, visoki cerkveni dostojanstveniki, mestni trgovci in obrtniki, ki so bili med bogatejšimi, uradniki, pripadniki laičnih intelektualnih poklicev, ki so v glavnem pripadali tujim jezikovnim (etničnim) skupinam. Ti so uporabljali predvsem nemški in italijanski jezik, ki je bil jezik administracije, šolstva na srednji in višji stopnji ter višjega kulturnega življenja. Višji sloj je bil socialno in kulturno superioren in je asimiliral vse tisto slovensko prebivalstvo, ki se je dvignilo v socialni hierarhiji. To je pomenilo, da so nižji sloj predstavljali le

Kulturne meje povezane z jezikovnimi

Zaradi socialne razslojitve, ko Slovenci v tej dobi nismo imeli lastnega višjega družbenega sloja, tudi nismo imeli lastne višje kulture v slovenskem jeziku. Slovenskemu narodu je manjkal socialni – subjektivni faktor, ki bi lahko artikuliral kulturne in družbeno-politične interese slovenskega naroda. Omenjeni socialni položaj nam kaže, da je bil to tudi eden od vzrokov pomanjkanja višje slovenske kulture v obstoju slovenske literature. Začetniki te so bili že slovenski protestanti v 16. stoletju, vendar je bila ta namenjena predvsem duhovnikom in le tistim obrtnikom, kmetom in drugim, ki so znali brati. Ostala literatura je bila napisana v jezikih, katere je govoril višji socialni sloj (Zwitter, F., 1990a, str. 6–7). Že od takrat naprej je bila nemščina na naših tleh uradni jezik in tudi jezik višje kulture, ki jo je predstavljal višji sloj. Slovenščina pa je bila omejena na ustno občevanje z ljudstvom, uporabljala se je tudi le za določene pisane dokumente.

Slovenci, višji sloj pa, kar lahko z majhnimi izjemami trdimo, tujci, večinoma Nemci, v Primorju Italijani, v Prekmurju pa Madžari (Grafenauer, B., 1974, str. 29). Socialne meje so naredile razliko med nižjim in višjim slojem.

Jezikovne meje

Najbolj vidna je bila jezikovna meja, ki se je pokazala kot razlika med nemškim in slovenskim jezikom. Nemščina je bila državni jezik, slovenščina pa le jezik kmetov ali "deželni jezik". V Gorici, Trstu in beneških krajih je bila namesto nemščine italijanščina jezik mestnih občin in deželnih stanov, medtem ko se je v upravi in šolstvu na tem področju uvajala nemščina. V Prekmurju pa se je uvajala poleg nemščine tudi madžarščina (Zwitter, F., 1990a, str. 7). Glede na to ugotavljamo tudi nacionalno razliko med mesti in podeželjem.

Razvoj takratnega gospodarstva in industrije

Slovenci v začetku 19. stoletja nismo imeli višjega socialnega sloja.

je povzročil preseljevanje večjega števila kmečkega prebivalstva s podeželja v mesta, središča industrije. V mestih se je začel uporabljati tudi jezik priseljencev s podeželja. Mesta so se na osnovi tega lahko postopoma razvijala v centre življenja slovenskega naroda določene slovenske pokrajine. Slovenski narod je lahko začel razvijati svojo meščansko inteligenco. Predvsem pa se je začel boj za pravice slovenskega jezika in njegovo uveljavitev kot uradnega jezika. Višji sloj se je branil s tem, da je izrabil svojo politično, ekonomsko in kulturno premoč v težnji, da čimveč novo priseljenega kmečkega prebivalstva in nastajajočega slovenskega

meščanstva asimilira in tako večja svojo moč v določeni pokrajini (Zwitter, F., 1990b, str. 43–51).

Tako so vzporedno z nacionalnimi gibanji, ki so se pojavljala v obdobju 19. stoletja, enako kot v ostali

zahodni Evropi tudi v avstrijski monarhiji nastali problemi, vezani na razvoj meščanske družbe, nacionalne države, nacionalne kulture, jezika in oblikovanja nacionalne identitete.

OBLIKOVANJE NACIONALNE IDENTITETE SLOVENCEV IN NJEN POMEN

Omenjeni položaj Slovencev nam razkriva, da so imeli začetki nacionalnega gibanja sprva lahko zelo skromne cilje. Slovensko nacionalno gibanje je bilo pogojeno s takratnim družbenim razvojem v avstrijski monarhiji. Tudi tu se je postopoma začel prehod od predindustrijske k industrijski družbi. Z industrijsko revolucijo v sedemdesetih letih 19. stoletja na Slovenskem se je nadaljevala sprememba v strukturi prebivalstva (Svetovna zgodovina, 1976, str. 481). Z družbenimi in gospodarskimi spremembami v Avstriji pa so bili tako izpolnjeni objektivni pogoji za začetek slovenskega nacionalnega gibanja. Pravzaprav bi lahko govorili o dveh razdobjih v 19. stoletju, ko se je pri slovenskem narodu začela prebujati in razvijati nacionalna zavest in s tem tudi nacionalna identiteta. Prvo razdobje se začne okrog leta 1768 in konča z revolucijo leta 1848. To obdobje imenujemo obdobje nacionalnega gibanja, ki je imelo po svoji vsebini značaj kulturnega gibanja. Drugo razdobje pa se začne z letom 1848, ki je imelo po vsebini značaj političnega, nacionalnega gibanja (Zwitter, F., 1990b, str. 43–51).

V prvem razdobju pred letom 1848 je bilo pri nas oblikovanje nacionalne zavesti in identitete Slovencev povezano z narodnim prebujenjem. To je bilo zelo kompleksno dogajanje skozi celotno slovensko zgodovino in ga lahko preučujemo z več stališč. Narodno prebujenje je bilo povezano s prepornim prebujenjem, ki so ga vodili naši kulturniki že v obdobju razsvetljenstva (Priatelj, I., 1921, str. 146). Takratna avstrijska država je bila pripravljena tolerirati nacionalna gibanja le v smislu kulturnega gibanja, ne pa političnega. Slovenski duhovniki, kulturniki in izobraženci so na svojevrsten način prispevali k razsvetljevanju slovenskega kmečkega pre-

Avstrijska oblast je podpirala kulturna gibanja Slovencev.

bivalstva. Njihov poglavitni cilj je bil, da pri nižjem sloju slovenskega prebivalstva zbudijo nacionalno zavest in identiteto, da jih izobrazijo, opismenijo in s tem narod dvignejo na višjo kulturno raven. Posamezniki so predvsem po neformalni poti (v majhnih krožkih, z izdajo slovenskih knjig) izobraževali slovensko prebivalstvo.

Pomembno vlogo je v tem času imel Anton Tomaž Linhart, ki je med prvimi buditelji imel jasno spoznanje o narodni enotnosti. To sta v tem času v jezikoslovju uveljavljala tudi šolnik Blaž Kumerdej in Jurij Japelj. Poleg teh so imeli svojevrsten prispevek k narodnemu prebujanju tudi Valentin Vodnik, Janez Nepomuk Primic in Jernej Kopitar (Prunk, J., 1992, str. 24–25). Omeniti moramo tudi škofa Antona Martina Slomška, ki je začel utemeljevati slovenski narodni preporod in perspektivo slovenskega naroda v slovenski literaturi (Prunk, J., 1992, str. 46). Ne moremo mimo našega največjega pesnika dr. Franceta Prešerna, ki je bil ena izmed pomembnih demokratičnih slovenskih kulturnih osebnosti, ki je iskal prihodnjo Slovenijo ne le v družbi slovanskih, temveč tudi vseh osvobojenih narodov. To željo je izrazil v Zdravljici: "Žive naj vsi narodi, ki hrepene dočakat dan, da koder sonce hodi, prepir iz sveta bo pregnan, da rojak prost bo vsak, ne vrag, le sosed bo mejak!" (Prešeren, F., 1974, str. 40).

Nacionalna identiteta Slovencev je pomenila razvoj zavesti o pripadnosti slovenskemu narodu, zavesti, da sestavljajo vsi Slovenci eno narodno skupnost; občutek enotnosti je v tem času v ospredje postavljalo vprašanje slovenskega jezika. Ta je postal nova dimenzija identifikacije in skupnosti, kar je neposredno vplivalo tudi na oblikovanje nacionalne identitete Slovencev. Težnje po uveljavljanju slovenskega jezika kot javnega, uradnega jezika, enakovrednega drugim jezikom (nemškimi, italijanskimi, madžarskimi), so bile

plod prizadevanj že posameznikov, kot smo omenili, predvsem kulturnikov, intelektualcev in duhovnikov.

O kulturni nacionalni identiteti Slovencev lahko govorimo v obdobju pred marčnimi revolucijami leta 1848. Slovenski narodni preporod, kar je razvidno iz njegovih začetkov, je bil po zavesti in vsebini del posameznih voditeljev le kulturno gibanje, ki se kasneje preoblikuje v politično gibanje (Zwitter, F., 1990c, str. 251).

Do pravega, jasnega tovrstnega prehoda je prišlo v letu 1848, ko se je slovenska zavest in nacionalna identiteta najbolj jasno izrazila v političnem življenju (Zwitter, F., 1990c, str. 313). Z letom 1848 vstopa slovenski kulturni narod in z njim kulturna nacionalna identiteta v politični narod in politično nacionalno identiteto. Med prva politična, nacionalna, individualna prizadevanja leta 1848 sodi prav gotovo duhovnik Matija Majar, ki je pozival vse Slovence, naj se zavzemajo za koristi naroda, da se Slovenci združimo v en narod, da ima slovenski jezik enako pravico kot nemški in italijanski in da se mora slovenski jezik vpeljati v vse urade in šole (Prunk, J., 1986, str. 152–159).

Poleg omenjenega individualnega programa naj omenimo še politični društvi na Dunaju in v Gradcu iz leta 1848/49 z imenom "Slovenija", ki sta propagirali Zedinjeno Slovenijo. S tem programom naj bi Slovenci prvič nastopili z zahtevo po Sloveniji kot samostojni enoti, ki bi bila povezana z drugimi narodi v pravično in preurejeno avstrijsko monarhijo. To naj bi bila Zedinjena Slovenija s svojim parlamentom (deželnim zborom), s svojo vlado, ki naj bi združevala vse slovensko narodnostno ozemlje. Slovenski jezik bi tako postal uradni jezik v vseh družbenih institucijah, tudi v šolah (Zgodovina II, 1984, str. 111). Omenjena pri-

zadevanja za Zedinjeno Slovenijo so se širila. Pripeljala pa so do zaostitve odnosov med slovenskim narodnim gibanjem in nemško nacionalno opredelitvijo večine Nemcev, ki so nasprotovali ustvaritvi "Zedinjene Slovenije". Slovenski program je ostal daleč od realizacije (Prunk, J., 1992, str. 64–69).

POMEN IZOBRAŽEVANJA ODRASLIH PRI RAZVOJU NACIONALNE IDENTITETE SLOVENCEV

Na razvoj slovenske nacionalne zavesti, identitete in jezika so vplivale različne oblike izobraževanja ljudi. Sprva so imeli zelo pomembno vlogo posamezniki, slovenski intelektualci, duhovniki in kulturniki, ki so, kot smo že omenjali, vplivali na razvoj predvsem kulturne nacionalne identitete in na razvoj opismenjevanja ter dvig slovenske

(predvsem slovenske), med pomembnejšimi institucionalnimi oblikami nacionalnega izobraževanja in učenja odraslih.

Pomembno vlogo pri nacionalnem izobraževanju so imela tudi različna in številna društva na Slovenskem, kot neformalne oblike izobraževanja mladih in odraslih. V šestdesetih letih 19. stoletja je na naših tleh med prvimi delovalo telovadno društvo "Južni Sokol". Z nastopi in izleti po slovenskih krajih so širili tudi na podeželje slovensko narodno zavest in identiteto (Gestrin-Melik, 1950, str. 86). Društva so se v tem času hitro širila, razlike pa je najti med administrativnimi enotami takratnih dežel, saj je število društev in vrsta teh bila odvisna od razvitosti in potreb posamezne dežele. Zasledimo različne vrste društev, kjer je imelo pomembno vlogo neformalno izobraževanje, prenašanje znanj in izkušenj med ljudmi, saj so v društvih skrbeli za razvoj

Čitalnice so bile prva institucionalna oblika učenja odraslih.

kulture. Med institucijami so bile v drugi polovici 19. stoletja zelo pomembne čitalnice. Te so se zelo hitro ustanovljale po mestih in trgih, v katerih so se združevali slovensko meščanstvo in narodno zavedna inteligenca (Gestrin-Melik, 1950, str. 85–86). Prva čitalnica je bila ustanovljena januarja leta 1861 v Trstu z imenom Slovanska čitalnica. Še v istem letu so se odprle čitalnice v Ljubljani, Celju, Mariboru in kasneje še drugod (Prunk, J., 1992, str. 74). V čitalnicah se je utrjevala in širila slovenska narodna zavest in identiteta Slovencev. Veliko so razpravljali o političnih vprašanjih, kot tudi širili narodno glasbo, petje, plese in igre (Gestrin-Melik, 1950, str. 86). V čitalnicah je potekalo neformalno izobraževanje in izkustveno učenje odraslih ter tudi mladine. Zato lahko trdimo, da so bile čitalnice, ki so v svoji osnovi nudile veliko izbiro literature

slovenskega jezika, kulture, branja slovenskih knjig, časopisov in druge literature. Skrbeli so za razvoj gospodarstva, šolstva idr. Tako zasledimo različne vrste društev: telovadna, dramatična, kulturno-prosvetna, igralska, godbena, delavska, gospodarska, politična, šolska, učiteljska ...

Pomembno vlogo pri oblikovanju slovenske nacionalne identitete so imeli tudi tabori. Z njimi je povezano znano obdobje v slovenski zgodovini, to je obdobje "taborov", ki so pomenili velike množične ljudske shode na prostem. Taborsko gibanje je zajelo vse slovensko prebivalstvo iz mest in podeželja, ne glede na starost. Sprožila se je večja narodno-politična aktivnost slovenskega naroda, kot je bila kdaj koli prej. K nastanku taborov na Slovenskem je veliko pripomogel objavljen avstrijski zakon o svobodi združevanja leta 1868. Naj le omenimo, da je bil prvi slovenski tabor v Ljutomeru 19. avgusta

1868. leta, kateremu sta sledila še v Žalcu, Šempasu na Goriškem in drugod. Na taborih so se zbirale množice ljudi, oblečenih v narodne noše in s slovenskimi zastavami. Množici so govorili slovenski kulturniki, intelektualci, zlasti dr. Zarnik, dr. Vošnjak, dr. Lavrič, dr. Bleiweis, Levstik in drugi, ki so v govorih zahtevali vzpostavitev "Zedinjene Slovenije" in enakopravnost slovenskega jezika (Gestrin-Melik, 1950, str. 95–96). Slovensko prebivalstvo se je tudi v naslednjem letu še v večjem številu odzivalo zborovanjem na prostem. Eden največjih taborov na Slovenskem je bil v Vižmarjih 17. maja 1869, kjer se je zbralo okrog 30.000 ljudi. Na vseh taborih je slovenski narod zahteval svoje pravice in terjal ustanovitev Zedinjene Slovenije. Tabori so se prirejali vse do leta 1871, ko jih je prepovedala avstrijska vlada (Prunk, J., 1992, str. 85).

Pomen taborskega gibanja, kjer je šlo za množično učenje oz. neformalno izobraževanje odraslih, je bil za oblikovanje slovenske narodnosti največjega pomena. Na njih so sodelovali vsi slovenski sloji, meščanstvo, inteligenca, duhovščina in kmetje. Tabori so veljali resnično za pravi, množični narodni plebiscit, saj takšne narodno-politične enotnosti v slovenskem političnem razvoju ni bilo pozneje v 19. stoletju nikoli več (Prunk, J., 1992, str. 87). Prav na tovrstnih zborovanjih se je najbolj konkretno oblikovala slovenska nacionalna zavest, ki je v času 19. stoletja dosegla najvišjo stopnjo nacionalne identitete Slovencev. Ta je bila po svoji vsebini politična in tudi kulturna, saj so se Slovenci prvič v zgodovini skupno, ne glede na pripadnost določenemu sloju, zavedali enotnosti, enakosti, pomembnosti svoje domovine, teritorija, zgodovine, kulture,

Taborska gibanja so predstavljala obliko množičnega učenja.

jezika, pomembnosti razvoja v rabi institucij, ki bi bile slovenske, skratka, končno so bili vsi za isti narodnostni cilj postaviti slovensko (nacionalno) državo. Obdobje taborov je eden najpomembnejših, najlepših dosežkov razvoja nacionalne identitete Slovencev v celotnem slovenskem nacionalnem razvoju 19. stoletja. Zato prav obdobje taborov lahko štejemo med pomembne in najmnogičnejše neformalne oblike izobraževanja odraslih v omenjenem času.

SKLEPNE MISLI

Slovenska nacionalna zavest se je oblikovala skozi zgodovino postopoma, predvsem pa odvisno od družbenih, ekonomskih razmer, političnih ciljev in na osnovi formiranja znakov slovenske družbene skupnosti, kot sta slovenski jezik in kultura. Vendar ta zavest v popolnosti še ni bila izoblikovana pri vseh Slovencih (najmanj na podeželju), kar pomeni, da tudi o popolni izoblikovanosti nacionalne identitete vseh Slovencev v

predmarčnem obdobju pred letom 1848 ne moremo govoriti. Nacionalna identiteta Slovencev je imela pred letom 1848 oznako kulturna nacionalna identiteta, ki pa je prav v tem revolucionarnem letu prešla v politično nacionalno identiteto. V ospredju ni bil več le boj za slovensko kulturo, za njeno ohranitev in za dvig slovenskega jezika na raven nemškega itd. V ospredju so bili drugi, predvsem politični in nacionalni cilji. Politična nacionalna identiteta je takrat le pri določenih Slovencih (iz vrst meščanstva, duhovščine in izobraženstva) postala zavedajoč pogoj za možen nadaljnji slovenski družbeni, ekonomski, politični in kulturni razvoj. Pomenila je enotnost slovenske politične, jezikovne, kulturne skupnosti,

vendar še v premajhnem obsegu. To je pomenilo, da je slovenski narod dejansko prav v letu 1848/49 prešel iz kulturnega v politični narod. O tem nas prepričajo navedene zahteve, ki vsebinsko formirajo občutek pripadnosti politični in družbeni skupnosti, kjer naj bi slovenski narod predstavljal samostojno, organizirano državo (Zedinjeno Slovenijo), ki bi bila povezana z drugimi v okviru Avstrije. Vendar se to žal ni realiziralo.

Šele po letu 1849 se je nacionalna zavest širila hitreje in je zajemala poleg slovenskega meščanstva in izobraženstva tudi prebivalstvo s podeželja. To najvišjo stopnjo razvoja nacionalne zavesti je slovenski narod v drugi polovici 19. stoletja izražal v tako imenovanem obdobju "taborov". V tem času je nacionalna identiteta Slovencev dosegla tudi najvišjo stopnjo razvitosti v tem stoletju. To se je zgodilo prav takrat, ko so se Slovenci začeli razlikovati in primerjati z drugimi, skupaj živečimi narodi v okviru avstrijske monarhije, ko so spoznali vplivnost in širjenje drugega jezika (nemškega, italijanskega, madžarskega) na našem ozemlju, ko so spoznali podrejenost tudi v politiki, gospodarstvu, kulturi in šolstvu.

Drugače rečeno, Slovenci so se zavedali geografskih, socialnih, kulturnih in jezikovnih meja. Prav zaradi teh meja je bil razvoj nacionalne identitete Slovencev nekaj posebnega, kar je bilo seveda odvisno od takratnega družbeno-ekonomskega razvoja, načina življenja in potreb ljudi v posamezni administrativni enoti znotraj Avstrije. Zato menimo, da so bile našteje meje takrat ovira za hitrejši razvoj naroda in drugačen način življenja narodov v smislu sožitja znotraj Avstrije.

Dejansko je bil razvoj določenega naroda in nacionalne identitete znotraj Avstrije odvisen od razvoja zavesti posameznikov, pripadnikov nekega naroda. Določena stopnja zrelosti,

Leto 1848 za Slovenijo predstavlja prehod od kulturnega v politični narod.

zavesti ljudi je bila in bo pogoj za uspešen način življenja, razvoja, ustvarjanja, prosperitete naroda oz. države. Nacionalna zavest omogoča razvitost nacionalne identitete, hkrati pa je pogoj in možnost za zrelo sodelovanje z drugimi narodi.

V preteklosti so pomenile geografske, kulturne, socialne in zlasti jezikovne meje med narodi v Avstriji oviro za razvoj posameznih, zlasti malih narodov, ker so bili ti premalo razviti tako gospodarsko, kulturno kot tudi v svoji nacionalni identiteti in so bili odvisni od večjih narodov. Danes prav te meje, ki so seveda nekoliko drugačne, pomenijo priložnost za sodelovanje in boljši razvoj narodov, tudi malih, oz. držav. Pri tem so seveda na prvem mestu nacionalna zavest, zavest o lastnem obstoju in nacionalna identiteta, kar je osnova za razvoj zrelosti sodobnega človeka. Človek naj bo na temelju svoje narodne zavesti sposoben spoštovati nacionalno identiteto in zavest drugih narodov. To je temelj za sodelovanje, ne samo na gospodarskem področju, temveč tudi na področju kulture, umetnosti in izobraževanja.

Geografske, socialne, kulturne in jezikovne meje med narodi bodo vedno obstajale. Razlika pa je v tem, da so ljudje različnih narodov Avstrije v 19. stoletju šele oblikovali svojo nacionalno zavest in identiteto. Danes je ta izoblikovana. Razlikuje se v stopnji razvitosti nacionalne identitete posameznikov, pripadnikov naroda. Pri nekaterih je izrazitejša kot pri drugih. Zato je danes nacionalna zavest in identiteta tako Slovencev kot tudi pripadnikov drugih narodov osnova za nadaljnji razvoj naroda, za sodelovanje naroda z drugimi narodi. V tem lahko vidimo nov način življenja različnih narodov v združeni Evropi, ki so glede na svojo značilnost v 19. stoletju na višji stopnji zrelosti nacionalne zavesti in identitete in so sposobni razvoja v smislu sodelovanja z

Nekoč pomembno neformalno izobraževanje odraslih (prek posameznikov izobražencev, duhovnikov, kulturnikov, čitalnic, društev in taborov), ki je med drugim tudi oblikovalo nacionalno identiteto Slovencev, danes dobiva nove oblike in vsebine izobraževanja odraslih. Vseživljenjsko izobraževanje in učenje sili sodobnega človeka v nenehno iskanje novih znanj, saj znanja hitro zastarevajo. Zato je še toliko pomembnejše, da se na področju izobraževanja odraslih odpira vrsta priložnosti v izobraževanju. Posebej pomembno je neformalno izobraževanje, ki poteka po različnih poteh, zunaj rednih šol in institucij. Odrasli lahko svoja znanja izpopolnjujejo na različne načine (študijski krožki, društva, samoizobraževanje, tele-učenje ...). Odpira se vrsta priložnosti za sodelovanje z ljudmi drugih narodnosti, drugačnih izkušenj ter znanj in danes to ne pomeni ovire za razvoj posameznika, pripadnika nekega naroda oziroma za narod. Ta lahko sodeluje z institucijami drugih narodov, saj je to priložnost za bogatenje osebnosti in svojega znanja in pomeni tudi bogatenje naroda.

drugimi. To pa je pogoj za še bogatejši način življenja, pri čemer se morajo spoštovati "meje" in odpirati možnosti za boljše življenje. Pri tem ima pomembno vlogo prav izobraževanje, tudi izobraževanje odraslih, tako formalno kot neformalno, ki s svojimi vsebinami lahko prispeva k nadaljnjemu razvoju "nacionalne identitete Slovencev za skupno življenje v združeni Evropi".

LITERATURA

Alter, P. (1991): Kaj je nacionalizem? V Zbornik Študije o etnonacionalizmu. Knjižna zbirka Krt 79. Ljubljana, str. 236.

Gestrin, F. in Melik, V. (1950): Slovenska zgodovina.

- Državna založba Slovenije. Ljubljana.
- Giddens, A. (1991): Nacionalna država, narod, nacionalizem. V Zbornik Študije o etnonacionalizmu. Knjižna zbirka Krt 79, Ljubljana, str. 370.
- Grafenauer, B. (1974): Zgodovina slovenskega naroda. V zvezek. Državna založba Slovenije. Ljubljana.
- Prešeren, F. (1974): Poezije. Prešernova družba v Ljubljani. Ljubljana, str. 40.
- Prijatelj, I. (1921): Duševni profili naših preporoditeljev. V Ljubljanski zvon, marčni zvezek. let. XLI. Ljubljana.
- Prunk, J. (1992): Slovenski narodni vzpon. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Prunk, J. (1986): Slovenski narodni programi. Ljubljana: Društvo 2000.
- Svetovna zgodovina (1976). Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Zgodovina II. (1984). Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Zwitter, F. (1990a): Slovenci in habsburška monarhija. V O slovenskem narodnem vprašanju. Ljubljana: Slovenska Matica, str. 5–25.
- Zwitter, F. (1990b): Etnična struktura in politična vloga mest v slovenskih deželah od srede 19. do začetka 20. stoletja. V O slovenskem narodnem vprašanju. Ljubljana: Slovenska Matica, str. 43–51.
- Zwitter, F. (1990c): Slovenski politični preporod 19. stoletja v okviru evropske nacionalne problematike. V O slovenskem narodnem vprašanju. Ljubljana: Slovenska Matica, str. 228–314.

¹ Nacionalna zavest, kot občutek zavestne pripadnosti narodu (domovini, državi), se je razvijala pri posameznikih na osnovi skupnih znakov družbene skupine, kot so jezik, kultura, religija, politični cilji, skupna zgodovina (Alter, P., 1991, str. 236). Prav tovrstna zavest pa je omogočila tudi oblikovanje nacionalne identitete.

² Pojem "nacionalna identiteta" pomeni narodno identičnost, istovetnost oseb, ki so pripadniki nekega naroda, ki so enaki v objektivnem kriteriju skupne dediščine ozemlja, na katerem bivajo, jezika, običajev, kulture, religije, političnih ciljev, zgodovine itd. Skupna jim je tudi zavest o združenosti, občutek skupne pripadnosti in tudi nacionalna zavest, brez katere se nacionalna identiteta ne bi mogla razviti.